

УДК. 159.9(355)

THE MORAL-PSYCHOLOGICAL STATE OF UKRAINIAN ARMED FORCES SERVICEMEN: THEORETICAL ANALYSIS AND EMPIRICAL STUDY

МОРАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ СТАН ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЗСУ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ТА ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

Lukianets T. V. / Лук'янець Т. В.*s.e.s., as.prof. / к.е.н., доц.,**Master's level student in the specialty «Psychology» / студентка рівня магістр спеціальності «Психологія»*

ORCID: 0000-0002-1506-3595

*Educational and Scientific Institute of Psychology and Social Sciences
Interregional Academy of Personnel Management, Kyiv, Frometivska 2, 03039**Навчально-науковий Інститут психології та соціальних наук
Міжрегіональної Академії управління персоналом, Київ, Фрометівська, 2, 03039***Zarichanska Khr. V. / Зарічанська Х. В.***s.m.s., as.prof. / к.мед.н., доц.,*

ORCID: 0000-0003-0357-3261

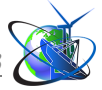
*Shupyk National Healthcare University of Ukraine, Kyiv, Dorohozhytska 9, 04112**Національного університету охорони здоров'я України імені П.Л. Шупика,**Київ, Дорогожицька, 9, 04112*

Анотація. У статті розглянуто морально-психологічний стан (МПС) військовослужбовців ЗСУ, який відіграє вирішальну роль у забезпеченні їхньої боєздатності в умовах російсько-української війни. МПС визначається як комплекс моральних, професійних і психологічних якостей, що впливають на виконання завдань. Дослідження, проведене за методикою «Експрес-опитування особового складу» серед 42 військовослужбовців підрозділу з висловою понад рік, включно з учасниками бойових дій, виявило, що 54% мають достатній рівень МПС, але 46% демонструють критичний або незадовільний стан, що перевищує встановлений нормативний рівень, необхідний для забезпечення ефективного виконання службових обов'язків. Проведений кореляційний аналіз показав, що найсильніший зв'язок спостерігається між показниками: моральна налаштованість та мотиваційна готовність ($r=0,91$). Також були виявлені основні проблемні аспекти: низька емоційно-вольова стійкість (у 67,8% респондентів), а також слабка згуртованість колективу та недостатній обмін досвідом між новоприбулими та досвідченими військовослужбовцями. Запропоновано комплексний підхід до підтримки МПС, включаючи психологічні тренінги, менторські програми, оптимізацію матеріально-технічних умов служби та профілактику ПТСР, для підвищення боєздатності та ментального здоров'я військовослужбовців у підрозділах.

Ключові слова: морально-психологічний стан, військовослужбовець, посттравматичний стресовий розлад, емпіричний аналіз.

Вступ.

У розпал війни з Росією, що розпочалася у 2022 році, морально-психологічний стан (МПС) військовослужбовців Збройних Сил України є критично важливим чинником забезпечення їхньої стійкості та боєздатності.

Високий рівень стресу, ризик посттравматичного стресового розладу та екстремальні умови служби створюють значні виклики для психічного здоров'я кожного військовослужбовця. Ця стаття досліджує МПС як багатокomпонентний феномен, аналізуючи його морально-етичні, професійні та психологічні складові на основі емпіричного дослідження за методикою «Експрес-опитування особового складу». Пропонуючи комплексний підхід до підвищення та підтримки рівня МПС, дослідження спрямоване на розробку стратегій для підвищення бойової готовності, ефективності та ментальної стійкості військовослужбовців.

Основний текст.

Морально-психологічний стан (МПС) військовослужбовців Збройних Сил України (ЗСУ) є ключовим елементом, що визначає їхню боєздатність в умовах тривалої війни з Росією, розпочатої у лютому 2022 року. Згідно з Наказом Генерального штабу ЗСУ від 29.04.2017 №153 «Про затвердження Інструкції з оцінювання морально-психологічного стану особового складу Збройних Сил України» [1], морально-психологічний стан характеризується як ситуаційний стан, що поєднує духовну, моральну, ідеологічну налаштованість, військово-професійну готовність і психологічну здатність виконувати завдання. У контексті сучасних викликів, зокрема високого рівня стресу та ризику посттравматичного стресового розладу (ПТСР), аналіз МПС набуває стратегічного значення для забезпечення ефективності ЗСУ.

У науковій літературі морально-психологічний стан визначається як багатогранний феномен, що поєднує емоційні, мотиваційні, вольові та соціальні аспекти. Науковці, такі як Ілляк О. О., підкреслюють, що морально-психологічний стан охоплює душевні переживання, які впливають на психічне здоров'я [4]. Варій М. Й. акцентує на його залежності від соціально-психологічних і бойових чинників [5], а Стасюк В. В. характеризує морально-психологічний стан як сукупність морально-бойових якостей, що забезпечують виконання завдань у мирний і воєнний час [6].

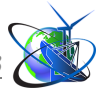
Відсутність єдиного визначення морально-психологічного стану у науковій

літературі вказує на потребу подальшого розвитку теоретичної бази. Мась Н. М. розглядає морально-психологічний стан як динамічний соціально-психологічний феномен, що залежить від мотиваційної готовності та професійної компетентності [10]. У військовій психології морально-психологічний стан трактується як комплекс внутрішніх переживань, що формуються під впливом зовнішніх умов, таких як бойові дії чи соціальна підтримка. Це підкреслює його динамічну природу, яка змінюється залежно від контексту – від мирного часу до екстремальних бойових ситуацій.

Структура морально-психологічного стану включає три взаємопов'язані компоненти: морально-етичний, військово-професійний і психологічний. Морально-етичний компонент формує етичну поведінку через відданість службі, повагу до військових традицій і командну згуртованість. Військово-професійний компонент відображає рівень професійної майстерності, бойового досвіду, впевненості в озброєнні та довіри до командування. Психологічний компонент охоплює емоційно-вольову стійкість, психологічну витривалість, когнітивні функції, готовність до самопожертви та психофізичний стан [11]. Емоційно-вольова стійкість дозволяє військовослужбовцям контролювати емоції в стресових ситуаціях, що є критично важливим у бойових умовах. Психологічна стійкість сприяє швидкому відновленню після психотравм, таких як втрати побратимів чи тривалий стрес [8]. Когнітивні функції, зокрема сприйняття, увага та пам'ять, забезпечують оперативну обробку інформації для виконання тактичних завдань. Готовність до самопожертви, заснована на патріотизмі, зміцнює бойовий дух, тоді як психофізичний стан впливає на витривалість і знижується через втому чи травми [7].

Також, морально-психологічний стан формується під впливом зовнішніх і внутрішніх чинників. Зовнішні чинники включають соціальні (патріотизм, довіра до командування), бойові (інтенсивність боїв, втрати) та еколого-ергономічні (клімат, ізоляція, технічне забезпечення) аспекти [6, 7]. Внутрішні чинники охоплюють психофізіологічні (здоров'я, втома), індивідуально-психологічні (мотивація, досвід) та колективні (лідерство, згуртованість)

фактори. Позитивні чинники, такі як суспільне визнання чи матеріальне забезпечення, підвищують МПС, тоді як негативні, зокрема ризики чи ізоляція, знижують його.

Гозуватенко Г. О. наголошує на важливості професійної підготовки, поваги до традицій і довіри до зброї як ключових чинників морально-психологічного стану [9]. Мась Н. В. акцентує на мотиваційній готовності, яка включає соціальні (патріотизм), колективні (згуртованість) та індивідуальні (досягнення) мотиви [10]. На рівні групової динаміки важливими є командний клімат, лідерство та психічне здоров'я, які формують культуру підрозділу. Ці чинники створюють основу для розробки програм підтримки морально-психологічний стан військовослужбовців ЗСУ.

Емпіричне дослідження морально-психологічного стану військовослужбовців проводилося за методикою «Експрес-опитування особового складу» відповідно до Наказу №153 [1]. Участь у дослідженні взяли 42 військовослужбовців віком 28-55 років, які служать понад рік, включаючи тих, хто перебував на лінії бойового зіткнення. Методика оцінювала шість компонентів: моральну, емоційно-вольову, мотиваційну, функціональну, фахову готовність і вплив об'єктивних та суб'єктивних чинників.

Методичне забезпечення дослідження базувалось на нормативних документах ЗСУ, зокрема Наказі №462 від 2018 року про психологічну декомпресію [2] та Постанові КМУ №1234 від 2024 року про підтримку військовослужбовців [3]. Використовувалися кількісні методи (анкети, тести) та якісні (інтерв'ю, спостереження), що забезпечило комплексну оцінку морально-психологічного стану. Наприклад, інтерв'ю допомогла оцінити суб'єктивний досвід військовослужбовців в ЗСУ.

Діагностика морально-психологічного стану проводилася в п'ять етапів. На підготовчому етапі визначалися цілі (оцінка МПС, виявлення стресу), формувалася робоча група психологів і обиралися інструменти для дослідження, такі як «Експрес-опитування». Також, забезпечувалася дотримання етичних стандартів психологів і конфіденційність інформації. На етапі ознайомлення –

учасникам пояснювали мету дослідження. Збір даних відбувався через паперові та електронні анкети (Google-форма) залежно від умов служби. Аналіз дослідження проводився в програмному продукті Excel.

Згідно з методикою «Експрес-опитування особового складу» оціночні компоненти морально-психологічного стану особового складу визначалися за середніми експертним значенням (середнє значення ознаки або середнє арифметичне – M , табл. 1) на основі відповідних критеріїв за формулою:

$$M = \frac{\sum x_i}{n} \quad (1)$$

де x_i – значення ознаки, що спостерігається;

i – індекс, який вказує на порядковий номер значення ознаки;

n – кількість спостережень.

Таблиця 1 – Оціночні компоненти та символи середнього значення

№	Оціночні компоненти	Символ середнього значення (M)
1	Моральна (духовна, національно-патріотична) налаштованість	K_{MH}
2	Емоційно-вольова налаштованість	K_{EBH}
3	Мотиваційна готовність	K_{MG}
4	Функціональна готовність	K_{FG}
5	Фахова здатність	K_{FZ}
6	Об'єктивні і суб'єктивні чинники (змінні)	$K_{OCЧ}$

Джерело: [1]

Для розрахунку результатів оціночних компонентів застосовуються такі формули:

- моральна (духовна, національно-патріотична) налаштованість:

$$K_{MH} = \frac{\sum x_i}{12}; \quad (2)$$

- емоційно-вольова налаштованість:

$$K_{EBH} = \frac{\sum x_i}{7}; \quad (3)$$

- мотиваційна готовність:

$$K_{MG} = \frac{\sum x_i}{5}; \quad (4)$$

- функціональна готовність:

$$K_{\Phi\Gamma} = \frac{\sum x_i}{8} ; \quad (5)$$

- фахова здатність:

$$K_{\Phi3} = \frac{\sum x_i}{4} ; \quad (6)$$

- об'єктивні і суб'єктивні чинники (змінні):

$$K_{OC\check{C}} = \frac{\sum x_i}{19 + n} ; \quad (7)$$

- рівень морально-психологічного стану особового складу:

$$P_{M\check{P}C} = \frac{\sum K_{MH} + K_{EBH} + K_{M\Gamma} + K_{\Phi\Gamma} + K_{\Phi3} + K_{OC\check{C}}}{6} \quad (8)$$

Результати розрахунку оціночних компонентів подаються в таблиці 2 та рисунку 1.

Аналіз результатів дослідження показали, що 42,86% військовослужбовців мають оптимальний рівень моральної налаштованості, демонструючи патріотизм і відданість, тоді як 32,14% – задовільний, 21,43% – критичний, 3,57% – незадовільний. Це свідчить про достатній рівень моральних якостей у більшості. Однак емоційно-вольова налаштованість є проблемною: 67,86% респондентів перебувають на критичному рівні з переважанням негативних емоцій (страх, злість), лише 7,14% – на оптимальному.

Таблиця 2 – Показники рівня морально-психологічного стану

Показники	Рівень сформованості МПС			
	Оптимальний	Задовільний	Критичний	Незадовільний
Моральна (духовна, національно-патріотична) налаштованість	42,86%	32,14%	21,43%	3,57%
Емоційно-вольова налаштованість	7,14%	17,86%	67,86%	7,14%
Мотиваційна готовність	35,71%	32,14%	17,86%	14,29%
Функціональна готовність	14,29%	28,57%	28,57%	28,57%
Фахова здатність	32,14%	21,43%	32,14%	14,29%
Об'єктивні і суб'єктивні чинники (змінні)	3,57%	39,29%	28,57%	28,57%

Авторська розробка

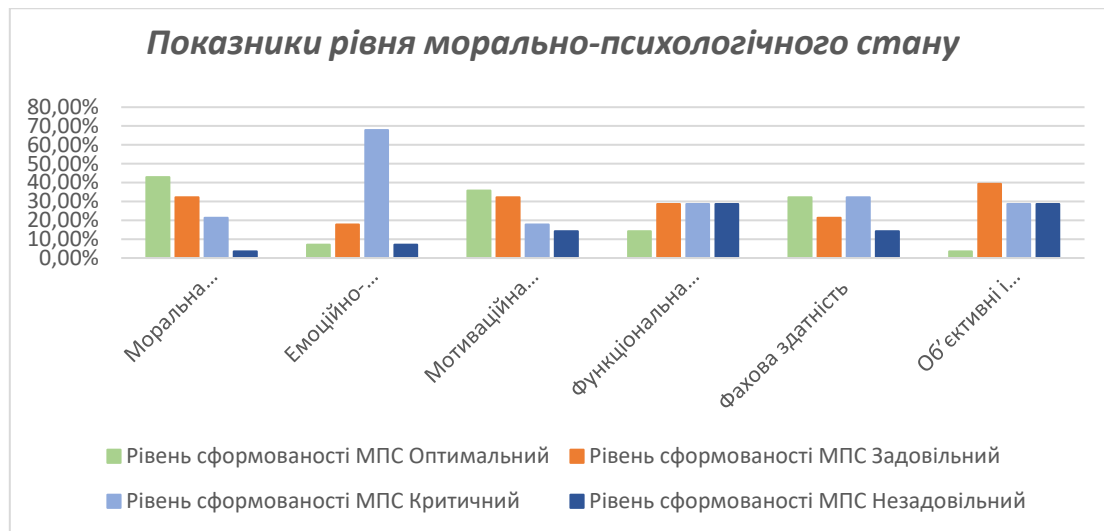
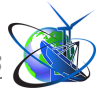

Рисунок 1 – Показники рівня МПС

Авторська розробка

Мотиваційна готовність розподілилася нерівномірно: 35,71% мають оптимальний рівень, 32,14% – задовільний, але 17,86% і 14,29% – критичний і незадовільний. Це вказує на проблеми з довірою та згуртованістю. Функціональна готовність також низька: лише 14,29% досягли оптимального рівня, тоді як 28,57% – задовільний, 28,57% – критичний, 28,57% – незадовільний, що відображає вигорання та слабку командну взаємодію.

Фахова здатність показала неоднорідність: 32,14% мають оптимальний рівень, але 32,14% і 14,29% – критичний і незадовільний. Основною проблемою є епізодична передача бойового досвіду. Щодо об'єктивних і суб'єктивних чинників, лише 3,57% зазначили оптимальний рівень, тоді як 39,29% – задовільний, а 57,14% – критичний і незадовільний, що вказує на негативний вплив умов служби.

Таким чином, за результатами емпіричного дослідження рівня сформованості морально-психологічного стану (МПС) особового складу військової частини встановлено, що 54% опитаних мають достатній рівень МПС, який забезпечує здатність виконувати завдання за призначенням. Проте 46% респондентів демонструють критичний або незадовільний рівень сформованості МПС, що перевищує нормативний поріг 20%, а це свідчить про нездатність значної частини підрозділу ефективно виконувати службові завдання (рис. 2).

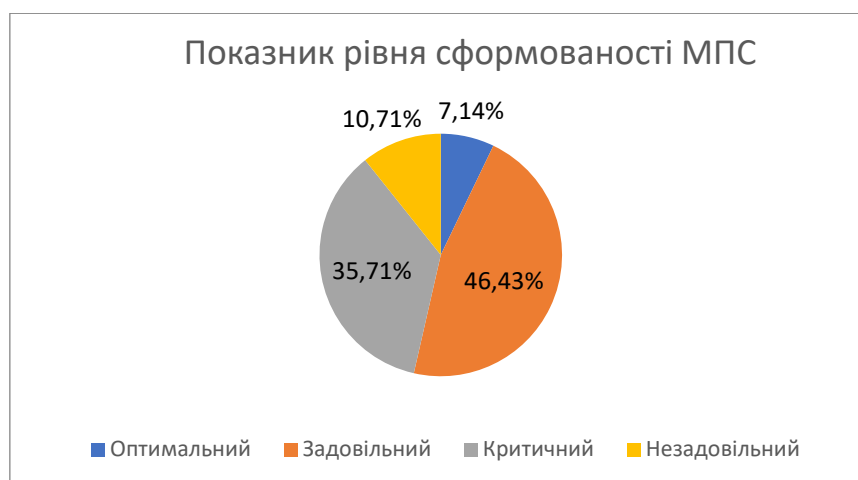

Рисунок 2 – Рівень сформованості МПС особового складу

Авторська розробка

Для визначення характеру зв'язку між досліджуваними показниками морально-психологічного стану військовослужбовців особового складу був проведений кореляційний аналіз, результати якого представлені у таблиці 3.

Таблиця 3 – Кореляційний зв'язок між показниками МПС підрозділу

	Моральна (духовна, національно-патріотична) налаштованість	Емоційно-вольова налаштованість	Мотиваційна готовність	Функціональна готовність	Фахова здатність	Об'єктивні і суб'єктивні чинники
Моральна (духовна, національно-патріотична) налаштованість	1					
Емоційно-вольова налаштованість	0,09	1				
Мотиваційна готовність	0,91	0,13	1			
Функціональна готовність	0,71	0,42	0,80	1		
Фахова здатність	0,37	0,72	0,35	0,54	1	
Об'єктивні і суб'єктивні чинники	0,73	0,23	0,69	0,68	0,53	1

Примітка: Рівень надійності 0,95.

Авторська розробка

Кореляційний аналіз показав наявність статистично значущих зв'язків між досліджуваними показниками морально-психологічного стану (МПС) військовослужбовців. Найсильніший прямий зв'язок спостерігається між моральною (духовною, національно-патріотичною) налаштованістю та мотиваційною готовністю ($r = 0,91$), що свідчить про їх взаємозалежність:

зростання одного показника супроводжується зростанням іншого. Значні зв'язки також виявлено між моральною налаштованістю та функціональною готовністю ($r = 0,71$), моральною налаштованістю й об'єктивними та суб'єктивними чинниками ($r = 0,73$), мотиваційною готовністю та функціональною готовністю ($r = 0,80$), а також між емоційно-вольовою налаштованістю та фаховою здатністю ($r = 0,72$).

Ці результати вказують на те, що моральна налаштованість є ключовим фактором, який впливає на мотиваційну та функціональну готовність військовослужбовців, а також взаємодіє з об'єктивними і суб'єктивними чинниками. Емоційно-вольова налаштованість має сильний зв'язок із фаховою здатністю, що підкреслює її роль у формуванні професійної компетентності. Усі зв'язки є прямими (додатними), що підтверджує синергетичний вплив показників МПС на бойову готовність особового складу.

Висновки.

Результати дослідження показали, що морально-психологічний стан є багатокомпонентним явищем і залежить від моральних, професійних та психологічних аспектів. Емпіричне дослідження виявило системні проблеми, зокрема пригнічений емоційний стан і низьку згуртованість, що потребують негайної корекції. Тому, саме комплексний підхід, який поєднує психологічну підтримку, професійну підготовку та покращення умов служби, є ключовим для забезпечення ефективності ЗСУ в умовах війни.

Перспективою подальших досліджень у сфері морально-психологічного забезпечення Збройних Сил України є створення комплексної програми-тренінгу підтримки психічного здоров'я військовослужбовців. Ця програма передбачатиме заходи для підвищення емоційно-вольової стійкості, мотиваційної готовності та адаптаційних можливостей особового складу до виконання завдань.

На основі отриманих результатів пропонується використовувати такий комплексний підхід щодо підтримки морально-психологічного стану військовослужбовців, а саме:

- впровадити програми-тренінги психологічної підтримки, включаючи тренінги і декомпресії для профілактики ПТСР;
- організувати соціометричні дослідження та тренінги для посилення згуртованості;
- систематизувати передачу бойового досвіду через менторські програми, що підвищить фахову здатність;
- покращувати матеріально-технічне забезпечення та умови відпочинку, що зменшить негативний вплив несприятливих чинників.

У 2025 році, з урахуванням доступності психологічної допомоги, зазначені заходи сприятимуть підвищенню боєздатності та ментального здоров'я у військовослужбовців. Наприклад, групові сесії та стимуляційні тренування можуть стабілізувати емоційно-вольову налаштованість, а покращення умов служби – знизити вплив стресових чинників.

Література:

1. Наказ Генерального штабу Збройних Сил України від 29.04.2017 №153 «Про затвердження Інструкції з оцінювання морально-психологічного стану особового складу Збройних Сил України» // База документів «Довідник з МПЗ». URL: <https://dovidnykmpz.info/psycho/nakaz-heneral-noho-shtabu-zbro-nykh-sy-6/>.
2. Наказ Генерального штабу ЗСУ від 2018 року № 462, «Інструкція з організації психологічної декомпресії військовослужбовців» / База документів «Довідник з МПЗ». URL: <https://dovidnykmpz.info/wp-content/uploads/2018/12/Nakaz-HSH-462-27.12.2018-Dekompresiiia-Instruktsiia.pdf>.
3. Постанова Кабінету Міністрів України від 29.10.2024 № 1234 «Про затвердження Порядку речового, медичного, психологічного та соціального забезпечення військовослужбовців з урахуванням потреб жінок і чоловіків» // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1234-2024-%D0%BF#Text>.
4. Іллюк О. О. Морально-психологічний стан особового складу військ: теоретико-методологічні основи. – У кн.: *Наукові записки Національного*

університету оборони України, 2014. – С. 83-90.

5. Варій М. Й. Методи оцінки МПС у бойових умовах. – Л., 2020. Варій М. Й. Психологія війни: морально-психологічний стан особового складу. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2016. – 320 с.

6. Морально-психологічне забезпечення у Збройних Силах України: підручник: у 2 ч. 2-ге вид., перероб., зі змін. та доп. / Н. А. Агаєв та ін.; за заг. ред. В. В. Стасюка. Бровари : 7БЦ, 2020. Ч. 1. – 754 с.

7. Кульчицька Н. Б. Психологічне забезпечення молодих солдатів до особливих умов служби. – *Вісник внутрішніх військ*, 2017. – С. 112–120.

8. Приходько І. І., Волошко С. А., Гунбін К. Ю. Теоретичні аспекти оцінювання морально-психологічного стану військовослужбовців Національної гвардії України. – *Честь і закон*, 2018, № 2 (65). – С. 89-96.

9. Гозуватенко Г. О. Аналіз чинників, що впливають на морально-психологічне забезпечення військовослужбовців служби за контрактом Збройних сил України у миротворчих операціях / Г. О. Гозуватенко // *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. – 2010. – № 670 : Держава та армія. – С. 188–194.

10. Мась Н. М. Методика оцінки морально-психологічного стану особового складу ЗСУ в особливий період. *Вісник Київського нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. Військово-спеціальні науки*. 2017. Вип. 2 (37). С. 31–34.

11. Мась Н. М. Показники морально-психологічного стану особового складу військових підрозділів / Н. М. Мась // *Системи обробки інформації*. – 2017. – Вип. 3. – С. 143-145. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/soi_2017_3_30.

Abstract. The article examines the moral-psychological state (MPS) of Ukrainian Armed Forces (UAF) personnel, which plays a critical role in ensuring their combat effectiveness during the Russian-Ukrainian war. MPS is defined as a complex of moral, professional, and psychological qualities that influence task performance. A study conducted using the “Express Personnel Survey” methodology among 42 servicemen from a unit with over one year of service, including those who participated in combat operations, revealed that 54% exhibit a satisfactory MPS level, while 46% demonstrate a critical or unsatisfactory state, exceeding the established normative threshold required for effective duty performance. Correlation analysis indicated a strong relationship between moral disposition and motivational readiness ($r=0.91$). Key problematic aspects identified include low emotional-volitional resilience (in 67.8% of respondents), weak team cohesion, and insufficient knowledge transfer between newly arrived and experienced personnel. A comprehensive approach to

supporting MPS is proposed, encompassing psychological training, mentorship programs, optimization of material and technical service conditions, and PTSD prevention, to enhance combat effectiveness and mental health of servicemen in military units.

Keywords: *moral-psychological state, serviceman, post-traumatic stress disorder, empirical analysis.*